

POLICY PAPER

Budoucnost českých uhelných regionů

Zuzana Vondrová

- Dne 26. 8. 2019 se konalo první jednání české Uhelné komise, jejímž hlavním cílem je podat vládě ČR podkladové materiály týkající se budoucího využití hnědého uhlí v České republice.
- Dle obdobné německé „uhelné komise“ (Komise pro růst, strukturální změny a zaměstnanost) by měla Spolková republika opustit od těžby a spalování uhlí do roku 2038, a bude-li to možné, tak již v roce 2035. Komise se dále usnesla na podpoře ve výši 40 miliard eur na příštích 20 let těm německým regionům, na které bude mít ústup od uhlí největší dopad.
- Na základě klimaticko-energetických cílů Evropské unie musí Česká republika upravit své závazky ve snižování emisí mimo jiné i z uhelných zdrojů pro období 2020-2030 a tím dostát požadavkům z Pařížské dohody.

Úvod

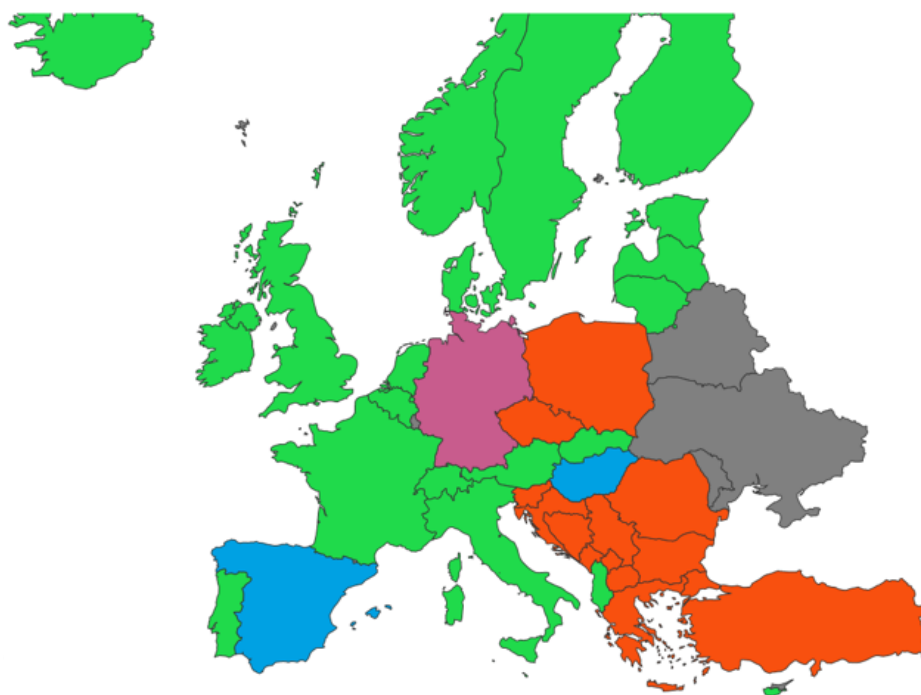
Členské země Evropské unie se díky Pařížské dohodě o změně klimatu z roku 2015 vydaly na cestu cíleného snižování emisí skleníkových plynů. Jednou z hlavních příčin nadměrného množství těchto emisí v atmosféře je spalování fosilních paliv. Záměr Evropské unie dosáhnout tzv. uhlíkové neutrality neboli nulové uhlíkové stopy (kdy množství vypuštěných emisí uhlíku nebude větší, než kolik je prostředí schopno zpracovat a nehromadit) do roku 2050 významným způsobem postihne energetický průmysl. Dekarbonizační snahy a přechod na

nízkouhlíkovou ekonomiku již nyní vedou k ústupu těžby uhlí napříč Evropou.

K odklonu od využívání uhlí do roku 2030 se zavázalo Rakousko (2020), Francie (2021), Švédsko (2022), Slovensko (2023), Itálie (2025), Spojené království (2025), Nizozemsko (2029), Portugalsko (2030), či Dánsko (2030).¹

V České republice je podíl hnědého uhlí na výrobě elektřiny 43 %. Jaderné zdroje zaujímají s 34 % druhou příčku a obnovitelné zdroje energie představují na energetickém mixu podíl 11 %.²

Obrázek 1: Postoje evropských zemí k odklonu od uhlí do roku 2030.

Zeleně zobrazené státy nebudou využívat uhelné zdroje v roce 2030. Naopak červené státy na vyřazení uhelných zdrojů do roku 2030 zatím nepřistoupily.

Zdroj: <https://beyond-coal.eu/data/>

¹ Europe Beyond Coal, Coal phaseout plans, 2019, <https://beyond-coal.eu/data/>

² Energetický regulační úřad, Roční zpráva o provozu ES ČR 2018, 2019, <http://www.eru.cz/documents/10540/4580207/>

[Rocni zprava provoz ES 2018.pdf/1420388b-8eb6-4424-9ad9-c06a57b5326c](#)

V uplynulém roce se u nás vytěžilo celkem 43,7 milionu tun uhlí v poměru 4,5 milionu černého a 39,2 milionu hnědého uhlí.³ V žebříčku největších světových producentů uhlí se Česká republika pohybuje kolem 15. místa. Zároveň se však v celosvětovém srovnání drží na sedmé příčce v množství vyvážené elektrické energie.⁴

Socioekonomická situace uhelných regionů České republiky

Přestože Česká republika mezi klimaticko-energeticky ambiciózní země s deklarovaným odklonem od uhlí nepatří, bude těžba a využívání uhlí klesat i u nás. Postupná redukce provozu uhelných elektráren je kromě evropské legislativy v souladu také se Státní energetickou koncepcí.⁵ Energetická transformace tak postihne zejména Ústecký kraj, dále Karlovarský a Moravskoslezský.

Historicky nejvýraznějším uhelným revírem České republiky je Ústecký kraj. Jako středisko české důlní těžby a průmyslu si prošel výraznými změnami, které vyústily v řadu problémů – od společenských, hospodářských, až po environmentálních. Na jeho území se nachází Severočeská uhelná pánev, v níž se těží značná většina českého hnědého uhlí. Průmysl hraje v kraji významnou roli – k nejvýznamnějším zaměstnavatelům patří Mostecká uhelná společnost a Severočeské doly. Průmyslová činnost měla a dosud má nepříznivý dopad na kvalitu životního prostředí. Kraj je svou silně poškozenou krajinou vnímán jako oblast s nejhorším životním prostředím v České republice a zaujímá prvenství v měrných emisích oxidu siřičitého a oxidu dusíku.⁶

Obrázek 2: Těžba uhlí v ČR.

Zdroj: <https://euracoal.eu/info/country-profiles/czech-republic/>

³ MPO, Uhlerná komise bude řešit útlum těžby, 2019, <https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/pro-media/tiskove-zpravy/uhelna-komise-bude-resit-utlum-tezby--ale-take-celkovy-energeticky-mix-cr-vcetne-obnovitelných-zdroju-energie-ci-jadra--248048/>

⁴ TheGlobalEconomy.com, Electricity exports – Country ratings, 2019, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/electricity_exports/

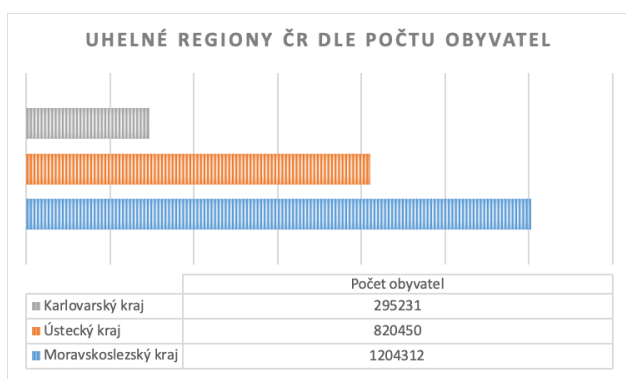
⁵ MPO, Státní energetická koncepce, 2015, <https://www.mpo.cz/assets/dokumenty/52841/60959/636207/priloha006.pdf>

⁶ Český statistický úřad, Statistická ročenka Ústeckého kraje, 2018, <https://www.czso.cz/documents/10180/61165702/33008518.pdf/44dc0af7-406c-4266-bfa7-8b3f169d23f8?version=1.15>

Ve znatelně méně těžebně aktivním Karlovarském kraji, probíhá těžba pouze na jednom lomu na Sokolovsku. Díky proslulému lázeňství je zde cestovní ruch jedním z nejvýznamnějších odvětví. Přesto však se kraj potýká s hospodářskými problémy. S podílem 17,45 osob ze 100 v exekuci kraj zaujímá za Ústeckým (18,08) druhou příčku v národním srovnání.⁷ Výrazným prvkem kraje je nízká vzdělanost a nedostatečně využitý potenciál pro růst konkurenceschopnosti kraje.

Trojici strukturálně postižených regionů České republiky uzavírá Moravskoslezský kraj. Na rozdíl od Ústeckého a Karlovarského leží na ložiskách černého uhlí Hornoslezské pánve, uhlí se zde tedy těží na rozdíl od předchozích krajů podpovrchově. Kraj má největší podíl (4,28 %) nezaměstnaných osob ve věku 15-64 let v ČR (v těsném závěsu je Ústecký kraj s 3,93 %).⁸ Kraj od 19. století patří mezi nejdůležitější průmyslové regiony střední Evropy⁹, což s sebou nese i závažné ekologické zátěže. Přestože od 90. let došlo k poklesu průmyslové výroby, používání šetrnějších technologií a celkové ekologizaci provozů, musí se kraj vypořádávat s kontaminací půdy a vod, důlními poklesy a znečištěným ovzduším.

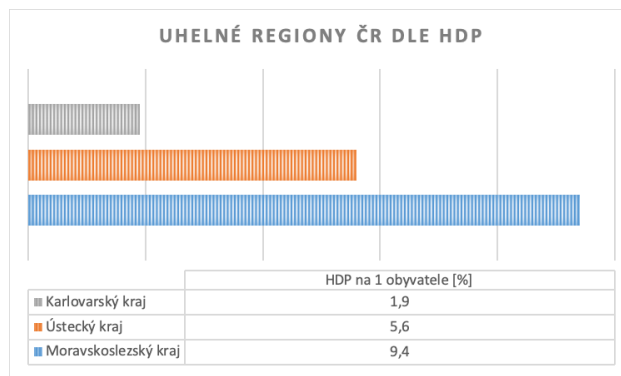
Obrázek 3: Provnání počtu obyvatel uhelných regionů ČR(2018)

Zdroj dat:

<https://www.czso.cz/documents/10180/61565994/13006218q214.pdf>

Obrázek 4: Provnání hrubého domácího produktu uhelných regionů ČR (2018)

Zdroje dat:

<https://www.czso.cz/documents/10180/61165702/33008518.pdf/44dc0af7-406c-4266-bfa7-8b3f169d23f8?version=1.15>

<https://www.czso.cz/documents/10180/61165702/33008518.pdf/44dc0af7-406c-4266-bfa7-8b3f169d23f8?version=1.15>

<https://www.czso.cz/documents/10180/59233718/33010018.pdf/f077e21c-b82a-4ad0-85dc-285980fad839?version=1.5>

⁷ Mapa exekucí, 2019,

<http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>

⁸ MPSV, Podíl nezaměstnaných osob v krajích, 2019, <https://www.czso.cz/csu/xr/mapa-podil-kraje>

⁹ Český statistický úřad, Statistická ročenka Moravskoslezského kraje, 2018,

<https://www.czso.cz/documents/10180/59233718/33010018.pdf/f077e21c-b82a-4ad0-85dc-285980fad839?version=1.5>

Spravedlivá transformace

Myšlenka spravedlivé transformace vznikla v 90. letech minulého století v reakci na nově vznikající opatření k odklonu od těžby uhlí. U zrodu spravedlivé transformace tehdy stály odbory, které se snažily o podporu zaměstnanců, kteří se následkem strukturálních změn uhelného průmyslu ocitli v tíživé situaci. Pojem „spravedlivá transformace“ se však začal čím dále častěji skloňovat v souvislosti s klimatickou krizí a přerodem na environmentálně a sociálně udržitelnou ekonomiku. Hlavním předpokladem pro takovou transformaci je sociálně ohleduplný proces, který se zasazuje o změkčení následků systematického vyřazování uhelných zdrojů. Pro regiony, které jsou na tomto odvětví závislé, je zásadní, aby získaly systémovou podporu. Ta by měla přinést nové příležitosti k rozvoji a zvýšení kvality života.

Jedním ze základních principů spravedlivé transformace je přijetí spoluzodpovědnosti za vytváření zdravého pracovního i životního prostředí. Plánovací procesy rozvoje uhelných regionů mohou fungovat pouze za předpokladu, že zahrnují participativní prvky. Zapojování všech subjektů – od zaměstnanců, zaměstnavatelů, vědců, politiků, místních občanů, samosprávy, až po nevládní neziskové organizace – a zajištění jejich vyváženosti dává předpoklad k nastolení vhodných podmínek pro trvale udržitelný rozvoj. Bez aktivní občanské angažovanosti a umožnění dialogu nedojde ke kýženým výsledkům. Je však zároveň zapotřebí, aby spravedlivou transformaci přijala za svou i politická garnitura.

Ze zahraničních zkušeností vyplývá, že útlum těžby uhlí může regionům zatížených těžbou pomoci a přinést nový impulz na nastartování rozvoje. Systémová podpora sektoru služeb, jako je například vzdělávání, věda či infrastruktura, se osvědčila ve Spojeném království či Německu. Díky značným investicím do terciárního sektoru se kupříkladu v německém Porúří podařilo přežít složité

období, kdy mezi lety 1990-2017 klesl počet zaměstnanců v uhelném odvětví z 290 000 na 12 000. Ve Španělsku pomohl v procesu odklonu od uhlí rozvoj rozmanitosti hospodářství posílením malého a středního podnikání.¹⁰

Perspektiva rozvoje uhelných regionů v České republice

V roce 2017 se vláda České republiky usnesla na tom, že uhelné regiony podpoří tzv. Rámcovou strategií pro hospodářskou restrukturalizaci Ústeckého, Moravskoslezského a Karlovarského kraje (zkráceně Restart). Kromě strategického rámce se Restart řídí také Akčním plánem s konkrétními opatřeními, jehož aktualizaci každoročně předkládá vládě ke schválení. Podpořit strukturálně postižené regiony se podobně jako Restart snaží také Evropská unie. V roce 2017 byla Evropskou komisí zřízena Platforma pro uhelné regiony procházející přeměnou (tzv. Uhlí platforma), do které jsou od loňského roku zařazeny všechny tři české uhelné regiony.

Nejnovější událostí v souvislosti s budoucností uhelných regionů je nově působící česká Uhlí komise, která by měla fungovat jako vládní poradní orgán a navrhnout, jakým způsobem v budoucnu nakládat se svými uhelnými zdroji. Komise je složena z 19 členů¹¹, mezi které patří zástupci ministerstev, uhelných krajů, poslanecké sněmovny, akademické sféry, Českého báňského úřadu, nevládních neziskových organizací a zaměstnavatelských a podnikatelských svazů. Ekologické organizace zastávají názor, že by výstupem komise mělo být doporučení termínu úplného konce využívání uhlí v republice s vyčísleným objemem poklesu těžby a spalování uhlí v následujících letech, spolu s navrženým řešením, jak útlumu dosáhnout.¹² Zároveň však již teď kritizují absenci důležitých hráčů v komisi – ať už jde o zástupce oblasti obnovitelných zdrojů energie, nebo obcí dotčených těžbou.

¹⁰ Davidová Kateřina, Jak připravit Česko na život bez uhlí, 2018, https://cde.ecn.cz/uploads/cde_cesko-bez-uhli_web.pdf

¹¹ MPO, Statut Uhlí komise, 2019, [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_20190730-uhelna-komise/\\$FILE/Statut_UK.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_20190730-uhelna-komise/$FILE/Statut_UK.pdf)

¹² Hnutí DUHA, Uhlí komise by měla doporučit datum konce uhlí, harmonogram útlumu, i konkrétní řešení, 2019, <http://hnutiduha.cz/aktualne/uhelna-komise-mela-doporucit-datum-konce-uhli-harmonogram-utlumu-i-konkretni-reseni>

Před výsledným doporučením, které by komise měla vydat na podzim příštího roku, by mělo proběhnout několik zásadních rozhodnutí, která budou mít na budoucnost českých uhelných regionů velký vliv. Jedná se o rozšíření hnědouhelného lomu Bílina, nebo plánovaný prodej největší české uhelné elektrárny ČEZ Počerady Pavlu Tykačovi, jehož záměrem je v rozporu se Státní energetickou koncepcí provozovat elektrárnu z fosilních zdrojů další desítky let.

Závěr

Odklon od uhlí je nevyhnutelný a bude se týkat mimo jiné země také České republiky. Je však patrné, že české uhelné regiony na tuto skutečnost nejsou dostatečně připraveny. Dodržování principů spravedlivé transformace může v tomto ohledu značně pomoci. Podpoří nejen nastartování udržitelného rozvoje uhelných regionů, ale

může být také katalyzátorem změn vedoucích k ochraně klimatu.

Při sestavování dlouhodobých plánů a strategií, které se týkají nakládání s uhlím a energetickým mixem, je zapotřebí dbát na soulad národních i regionálních dokumentů s klimatickými závazky, jako je například Rámcová úmluva OSN o změně klimatu, nebo Pařížská dohoda. Systémové změny ve prospěch ochrany klimatu a zastavení využívání fosilních paliv však musí reflektovat specifické potřeby uhelných regionů.

Stěžejní roli v rozvoji uhelných regionů hraje vhodně nastavená finanční podpora spolu se zajištěním dostatečné absorpční kapacity v dotčených krajích. Základem jsou jasné zvolená kritéria pro výběr projektů, které mohou být podpořeny z dotací. Uhlé regiony by měly mít příležitost investovat do perspektivních odvětví, jako je moderní energetika, cestovní ruch, nebo výzkum a vzdělávání, a definitivně se tak zbavit závislosti na uhlí.

Zuzana Vondrová

Zuzana Vondrová vystudovala obor Přírodní zdroje a environmentální inženýrství na univerzitách v Praze a ve Vídni. V Centru pro dopravu a energetiku nyní pracuje jako koordinátorka mezinárodního projektu pro spravedlivou transformaci uhelných regionů.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.